

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

Коросєд Сергій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента,*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року серед пріоритетних сфер запобігання корупції названо справедливий суд, а однією із проблем – наявність корупційних ризиків, обумовлених прогалинами та недосконалістю законодавства в системі правосуддя [1]. В Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки констатується, що у суспільстві спостерігається тенденція щодо зниження рівня довіри до органів у системі правосуддя. Протягом тривалого часу суспільство висловлює недовіру до ряду органів у системі правосуддя. Основними чинниками, які вплинули на оцінку довіри до таких органів, стали висловлені у засобах масової інформації сумніви у доброчесності їх членів та можливе прийняття ними рішень в умовах конфлікту інтересів [2]. Рішенням Ради суддів України від 04.02.2016 № 2 було затверджено Порядок здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання (далі – Порядок) [3], який визначає основні способи та форми здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів та інших представників судової системи, зміст та порядок застосування превентивних механізмів щодо виникнення конфлікту інтересів, а також основні заходи з врегулювання конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі, якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом), правила та способи усунення наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів.

Вказаним Порядком встановлено обов'язок суб'єкта конфлікту інтересів (судді), зокрема: у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом) у письмовій формі повідомляти про це Раді не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була

дізнатися про виникнення такого конфлікту інтересів (відповідно до ч. 10 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів (в тому числі – в процесуальному порядку) або звертатися до Ради за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів.

Процесуальний порядок врегулювання конфлікту інтересів полягає у самостійному застосуванні суддею, зокрема, таких способів врегулювання конфлікту інтересів: самовідвід в порядку, передбаченому процесуальним законодавством; розкриття інформації про конфлікт інтересів, якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід.

Так, відповідно до роз'яснень, сформульованих в рішенні Ради суддів України від 07.09.2017 № 46: наявність у працівника установи, підприємства, учбового закладу тощо статусу члена науково-консультативної ради відповідного суду не створює у суддів цього суду конфлікту інтересів у розгляді справ за участю цієї установи, підприємства, учбового закладу тощо у зв'язку з відсутністю приватного інтересу; наявність у судді або членів його сім'ї будь-якої кількості акцій господарського товариства, яке є одним з учасників судової справи, що знаходиться у провадженні судді, створює конфлікт інтересів та потребує врегулювання шляхом повідомлення учасників судового засідання про наявність цих обставин та вирішення питання про відвід або самовідвід відповідно до процесуальних кодексів України. За відсутності заявленого відводу конфлікт інтересів вважається врегульованим [4].

За змістом роз'яснень Ради суддів України, застосування одного із вищевказаних способів врегулювання конфлікту інтересів можливе лише при реальному конфлікті інтересів. При цьому, у процесуальному законодавстві не передбачено, що суддя повинен розкривати обставини можливого приватного інтересу сторонам, навіть перш ніж буде вирішено, чи буде відвід, і навіть після прийняття рішення про те, що у відводі немає необхідності. З метою запобігання зловживанням правом на відводи та самовідводи, суддям рекомендується, аналізуючи ступінь приватного інтересу, під час надходження справи до розгляду, вирішувати питання про можливість розкриття інформації про конфлікт інтересів як альтернативний спосіб урегулювання конфлікту інтересів, та чекати після такого розкриття реакції сторін процесу та інших зацікавлених осіб. Якщо після такого розкриття інформації жоден з учасників процесу не заявив відвід судді, то конфлікт інтересів вважається урегульованим. Це правило підтверджується практикою європейських країн [5, с. 14].

Водночас, статтями 36, 39 ЦПК України передбачено, що суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо: 1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу; 2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі; 3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; 4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи; 5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді. Із зазначених підстав суддя зобов'язаний заявити самовідвід.

Проте, якщо з такою підставою для відводу/самовідводу, як “член сім'ї чи близький родич”, можна погодитись безумовно, то такі підстави, як “член сім'ї чи близький родич особи, яка раніше (наприклад, в суді іншої інстанції) надавала правову допомогу учаснику в цій справі”, або як “надання раніше (наприклад, до призначення на посаду судді) правової допомоги учаснику справи під час розгляду іншої справи за його участі”, то такі підстави недоцільно визнавати в процесуальному кодексі безумовними. В таких випадках доцільно спочатку застосувати такий спосіб врегулювання конфлікту інтересів, як розкриття (повідомлення) іншим учасникам справи інформації про факт такого знайомства з учасником справи. За відсутності заявленого відводу з боку учасників справи з цієї підстави, процесуальних підстав для заявлення суддею самовідводу із цієї підстави бути не повинно.

Література:

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

2. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

3. Порядок здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання, затверджений Рішенням Ради

суддів України від 04.02.2016 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr002414-16#Text>

4. Рішення Ради суддів України від 07.09.2017 № 46. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/news/risenna-rsu-no-46-vid-07-09-2017-81461d6be0.pdf>

5. Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях: посібник на допомогу судді. 35 с. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/posibnikosoblivosti-konfliktu-in-de7be4c810.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-544-3-21>

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ

Лазарєв Віктор Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Корупція – це складне соціальне явище, яке впливає на різні сфери суспільного життя. Процеси запобігання та протидії корупції є надзвичайно складними, і для забезпечення їх ефективності необхідно чітко визначити теоретичні основи проблеми, щоб чітко відмежувати її від інших злочинів та розробити систему заходів для боротьби з нею.

Корупція, у науковій літературі, тлумачиться по-різному. Дослідники зосереджуються на різних аспектах цього негативного явища та застосовують різні методологічні підходи до його аналізу. Через складність та різноманітність проявів корупції, визначення цього негативного явища вважається проблематичним, що ускладнює формулювання універсального поняття [1, с. 74]. Саме тому, варто звернутися до правових позицій Конституційного Суду України з метою глибшого осмислення сутності корупції.

Починаючи аналізувати акти Конституційного Суду України, які торкаються терміну «корупція», маємо звернути увагу на привітання голови Конституційного Суду України В. Лемака працівникам НАЗК із нагоди 10-ї річниці з дня утворення Національного агентства з питань запобігання корупції [2]. У цьому привітанні зазначено, що корупція порушує основні права людини, принцип верховенства права,